

MÜCRİM MAHALLELER

Bir müddetten beri ahbablık ettiğimiz ihtiyar polis açık kapıdan kafasını uzatarak, “Buyurun, çocuklar hazır”, dedi.

Arkadaşımınla beraber polis karakolunun döşeme tahtalarını gıcırdatarak yandaki odaya geçtik. İrili ufaklı on bir çocuk selâm durmağa hazırlanmış gibi sıraya dizilmişler, tecessüs ve korku ifade eden gözlerle bize baktılar. Bunlar suç işlediklerinden dolayı kanunî takibata uğrayan mücrim çocuklardı. Karşlarına konan iki sandalyaya oturduk; sıkıcı bir sükût oldu. Biz mücrim çocuklar üzerine bir tetkik yapmak istiyorduk. Fakat böyle gergin bir hava içinde, bir imtihan heyeti gibi çocuklara sual sorarak bu mesele tetkik edilemezdi. Onlarla kabil olduğu kadar samimî, arkadaşça konuşmak lâzımdı. Hepsini dışarı çıkardık; memurların da bizi yalnız bırakmalarını rica ettik, ve çocukları birer birer içeri almağa başladık.

İlk gelen on bir yaşlarında sarışın, güzel bir oğlan çocuğu. Korkuyor ve ağlıyor. Ağabeyisi ve komşularından V... tarafından kendisinin nasıl hırsızlığa alıştırıldığı anlatıyor. V..., bir az evvel gördüğümüz çocuklardan biri imiş. Onu da çağırıyoruz. Çilli yüzüne dökülen alev renkli saçlarının altından şüpheli gözlerle bizi süzüyor. On dört yaşlarında kadar var. Memurlar V... den “Ankaranın müstakbel birinci sınıf yankesicilerinden olmağa namzet” diye bahsediyorlar. V... kendisini müdafaa ediyor, suallere beylik cevaplar veriyor. Dikkat ediyorum, parmakları sigaradan adeta kahve rengi olmuş. Yalnız kalınca bir sigara ikram ediyor, oturtuyoruz. V... yavaş yavaş açılıyor. O da küçükken mahallenin daha büyük çocukları tarafından bakkal dükkânlarından küçük yağ tenekeleri çalmağa alıştırılmış. Nihayet, çantalardan, cüzdanlardan para çalmakta ihtisaslaşmış. Paralar kırlarda içki âlemlerinde, kumarda harcanıyor. Şimdi inşaatta çalışıyormuş, çalmıyormuş, ve daha bir sürü “mış”lar.

Üçüncü çocuk, madenî malzeme çalmakla ittiham ediliyor: Kurşun borular, levhalar ve saire. Dördüncü, beşinci, altıncı çocuklar da aynı suçtan dolayı yakalanmışlar. Anlaşılan hepsi bir takım halinde çalışıyorlar. Bunlardan sonra gelen gurup, bisiklet, motör çalmakla tanınmışlar. İçlerinde bazıları daha yeni, bu ilk suçları; diğerleri daha kıdemli. Bir tanesi bilhassa ele başı vaziyetinde. Motör tamirciliğinde çırak olarak çalışıyormuş. İşinde edindiği bilgiyi, iş saatleri haricinde motorsiklet veya bisiklet çalıp gezmek için kullanıyor. Memurlar “Her nevi motordan anlıyor”, diyorlar. Bu gurup çaldıklarını satmıyor, sadece gezmek için kullanıyor.

İki buçuk, üç saat sonra polis karakolundan çıkarken, daha bu ilk adımda tetkikin ne istikamette ilerleyeceğine dair ipuçları belirmişti. Çocuklar tek başlarına, ve tesadüfi olarak çalmıyorlardı; takım halinde iş görüyorlardı. İçlerinden birisi zımnen ele başı vaziyetinde idi. Teşkilatlanma şuurlu bir safhaya girmemişti, henüz nüve halinde idi, fakat devam ettiği takdirde, “hırsız kumpanya”larının teşekkülü muhtemeldi.

Bu vaziyet, Amerika’da mücrim çocuklar hakkında da yapılmış etraflı tetkiklerin neticelerine benziyordu. Bu tetkiklerden biri (Şikago Üniversitesinde Thrasher’in yedi sene süren çalışması), çocuk cürümlerinin adeta müesseseleştğini, reisleri, nizamnameleri ve kaideleri ile birer içtimaî teşekkül haline geldiğini meydana çıkar-mıştır. Çocuk guruplarının bu teşkilâtlanması derece derecedir. Mahalle aralarında oynayan çocukların kendi aralarında gevşek bir tarzda guruplaşmasından başlayarak, nihayet şuurulu bir tarzda teşkilâtlanmış, muayyen yer ve zamanlarda içtima eden kumpanyalara kadar her çeşidi mevcuttur. Bu çocuk teşekküllerinden bazıları sadece oyun ve eğlence içindir; pek azında, cinsî gayeler vardır; bir kısmı da doğrudan doğruya mücrim faaliyetlerde bulunur. Her çocuk teşekkülü muhakkak cürüm yoluna sapmaz; fakat çocuk cürümlerinin büyük bir ekseriyeti böyle kumpanyalar halinde işlenir. Bahsettiğim bu tetkikin diğer mühim bir neticesi de, cürüm teşekküllerinin Şikago şehrinin muayyen bazı mahallelerinde toplandığıdır. Daha sonra Amerikanın diğer şehirlerinde yapılan tetkikler de bu neticeleri teyit etmiştir. Acaba Ankara şehrinde çocuk cürümleri de aynı umumî vaziyete uyuyor mu idi? O gün kafamızda bu sual vardı.

Yağmurun hiç durmadan yağdığı rüzgârlı bir kış gününde, sivil giyinmiş bir polis ahabımla ve Fakülteden meslekdaş arkadaşlarla Ankaranın muhtelif mıntakalarını dolaşyoruz. Ulus meydanından Adliyeye giden yolu tırmanıyoruz. Yokuşun yukarısında, ana caddeden sola ayrılarak aşağıya Bent deresine inen kısa, dar sokağa sapıyoruz. Bu sokağın başında dükkânlar devam ediyor; biraz aşağıda kahveler var; en aşağı ucunda da “kırmızı fener” mıntakası. Aynı zamanda polis ahabım uzun kolu ile bir daire çizerek karşımıza gelen tepeleri gösteriyor: “Cürüm ve cinayetler bu mahallelerde işlenir”, diyor. Küçük kerpiç evler tepelere üst üste yığılmış. Aralarına sıkıştıkları kaya ve toprak yığınlarından farksız görünen bu evlerin manzarası, bu mahallelerde yoksuzluğun da hüküm sürdüğüne işaret ediyordu.

Geçen sayıdaki makalemde şehirlerin “sosyal mıntaka”lara ayrıldığından, ve bu mıntakalardan birinin de iş merkezi civarında teşekkül eden “içtimaî inhitat” mıntakası olduğundan bahs etmiştim, işte teneke ve kerpiç evlerin teşkil ettiği mahalleler böyle bir mıntakanın hususiyetlerini gösteriyordu. Arkadaşlarla gezintilerimize devam ederek Ankaralın içtimaî mıntakalarını tesbit etmeğe başladık⁽¹⁾.

Kerpiç evler mahallelerinin içine daldık. Buralara “mantar evler mahallesi” de denebilir, çünkü bu evler kaçak olarak bir gecede çabucak inşa edilmiş, bir iki göz odalı kulübelerdir. Gezintilerimizde bazen evlerden davet edilip kahve ikram edildiğimiz de oluyordu; fakat bazen da mahalle çocukları çamur yağmuruna tutuyorlardı. Cürüm vaziyetini mahalle polislerinden de soruşturduk. Hepsi bu hususta müttefikti: Cürüm vakaları buralarda toplanıyordu.

Diğer taraftan sosyoloji talebelerinden birile çocuk suçları hakkında başka menbalardan malûmat topladık. Ankara vilâyetinde cürüm işlemiş fakat hapse veya islâh evine gönderilmemiş 141 çocuk olduğunu öğrendik. Tetkikin bu kısmını üzerine alan talebe, bu 141 çocuğun adreslerini, doğum yerlerini, babalarının mesleklerini, işledikleri cürümlerin mahiyetini, adedini ve kimlerle beraber iş gördüklerini tesbit etti. Araştırmanın bu cephesi de çocukların tek başlarına değil, “takımlar” halinde iş gördüklerini teyit etti. 141 çocuğun 56’sı şehir içinden, kalanları vilâyetin diğer

yerlerinden idi. Şehir içinden olan 56 küçük mücrimin hemen hepsi inhitat mıntakasını teşkil eden mahallelerde oturuyorlardı, ve hepsi de şehre diğer vilâyetlerden, köylerden, muhaceret etmiş ailelerin çocukları idi.

Bir üçüncü koldan, çocuk oyunları ve teşkilâtını tetkik etmek üzere “mantar evler” mahallesini ve kısmen civar mahalleleri dolaştık. Çocukların hayatının mühim bir kısmı evden hariçte, sokakta, arsa ve çayırarda geçiyor. Çocukların arasında kendiliğinden gruplaşmalar, teşekküller vücuda geliyor. Bunların mühim bir kısmının sadece oyun ve spor maksadıyla meydana geldiği görülüyorsa da, başı boş bırakılan çocuk hayatında “uygunsuz” telâkki edilebilecek hareketlerin de mevcut olduğu muhakkaktı. Tarzan resimleri ile bir nevi kumar revaçta idi, ve iç mahallelerde mektebe gitmiyen (veya gidemiyen), küfür eden, cigara içen, “serseri” tipte çocuklara rastlanıyordu.

Muhtelif menbalardan aldığımız malûmat birbirini teyit ediyor, cürümlerin bilhassa “mantar evler” sahasında toplandığına işaret ediyordu. Müşahedelerimiz, aynı zamanda bu sahanın, içtimaî hayatın bozulduğu, içtimaî teşkilâtın çözüldüğü bir mıntaka olduğunu gösteriyordu. Mahallede oturanlarla yaptığımız konuşmalardan buralarda serbest cinsî hayatın, evlenmeden beraber yaşamanın ve diğer aile bozukluklarının geniş miyasta mevcut olduğu anlaşılıyordu. Hülâsa, bu mahalleler evvelce bahsetmiş olduğum “içtimaî inhitat” mıntakasının hususiyetlerini haizdi.

Yaptığımız müşahadeler, cürmün sosyal sebeplerini izah bakımından ehemmiyetli idi. Ârizî, bir defaya mahsus olarak işlenen cürümler bir tarafa bırakılırsa, umumiyetle cürmün sebebi, “kan bozukluğu”, aile terbiyesinin iyi olmayışı, fena bir muhitte büyüme gibi âmillerle izah edilir. Bu hükümlere dayanarak bir çok tetkikler yapılmıştır. Yüzlerce mücrümün hayatı tetkik edilmiş, ve mükerreren cürüm işlemekle, aile geçimsizliği, tahsil seviyesi, çocuklukta alınan tesirler arasında bir münasebet tesisine çalışılmıştır. Fakat 1920 senesindenberi şehirlerin sosyal mıntakalarına dair yapılan araştırmalar, cürümün sebepleri meselesine de yeni bir cephe vermiştir. Şehrin bazı mıntakalarında aile bozukluğunun, fakirliğin, mektebe devamsızlığın ve cürümlerin bilhassa toplandığı görülmüştür; öyle ki, bu hadiseler birbirinin sebebi olmaktan ziyade hepsi birden daha esaslı ve umumî içtimaî âmillerin neticesi olarak belirmiştir. Modern cemiyetlerin içtimaî ve iktisadî şartları dolayısıyla şehirler büyürken bu “içtimaî inhitat” mıntakaları vücuda geliyor. Saydığımız hâdiseler bu mıntakaların kendilerinin hususiyetidir. Amerikan şehirlerinde hariçten gelen muhacir gurupları ayrı ayrı mahallerde otururlar. Bunlar, iş aramak için gelen fakir halk olduğundan, ekseriyeti kiraların ucuz olduğu “inhitat ve intikal mıntakası”na yerleşir; orada, “İtalyan mahallesi”, “Yahudi mahallesi”, “Çin mahallesi” v. s. teşekkül eder. Yukarıda bahsettiğimiz tetkikler, inhitat mıntakasının nüfus terkibi değiştiği halde cürüm nisbetlerinin devam ettiğini göstermiştir. Evvelce Protestanların oturduğu mahalleye daha sonra katolik italyanlar, veya yahudiler taşınmıştır; fakat işlenen cürümlerin nevi ve miktarı değişmemiştir. Demek ki cürüm bu mıntakadaki mahallelerin sosyal bir vasfıdır; sakinleri hangi ırktan, milletten, din gurubundan olursa olsun, bu mahalleler cürüm merkezleri olmakta devam ediyorlar. “Bunlar mücrim mahalleler” dir; içlerine düşen fertleri kendi kalıplarına uyduruyorlar.

Ankaradaki “mantar evler” mıntakasına gelen nüfus, yabancı memleketlerden

gelen muhacir gurupları değildir, fakat bunlar da memleket dahilinde hicret eden nüfustur. Fakat ister hariçten, ister dahilde, köylerden gelsin, şehre göçen zümrenin karşılaştığı vaziyet esas hatları itibariyle aynidir. Bunlar tabii sosyal muhitlerinden köklenmiş, yepyeni ve bambaşka hayat şartlarına intibak etmek mecburiyetinde olan insanlardır. Eski muhitlerinden getirdikleri örf ve âdetler, hayat tarzı ve telâkkisi yeni muhite uygun değildir; şehir hayatının icapları ile çatışır. Aynı zamanda, muhtelif, muhacir gurupları aynı mıntaka dahilinde yerleştiklerinden, bunların hayat tarzları da birbirine uymaz. Bu muhtelif cepheli çatışma ve intibaksızlık dolayısıyla, bu gurupların oturduğu mıntaka sosyal nizamın haleldar olduğu, bozulduğu bir saha olur. Böyle bir vaziyet tesirini bilhassa yeni nesil üzerinde gösterir; bunlar ne büyüklerinin temsil ettiği eski mahallî kıymet ve kaidelere, ne de şehrin sosyal nizamına tamamiyle uyamazlar, ikisi arasında bocalarlar. Şehrin daha istikrarlı, daha mütecanis mıntakalarında fertlerin hayatım kontrol ve tanzim eden içtimaî müesseseler bu mıntakada tesirini kuvvetle gösteremez, iş bulmak için şehre gelen ve şehir meslekler mertebesinin ilk basamaklarına ancak girebilip, istikrarsız bir surette tutunabilen bu nüfusun iktisadî vaziyeti de düşkün olduğundan şehrin kültür müesseselerinden fazla istifade edemez. İşte sosyal hayatın gösterdiği bu kargaşalık, istikrarsızlık dolayısıyledir ki “sosyal inhitat mıntakası” dediğimiz mıntakada, cürümler, suçlu, âvâre çocuklar, aile geçimsizlikleri ve bozuklukları toplanır⁽²⁾.

Garp şehirlerinde, içtimaî inhitat mıntakalarındaki hayata nizam ve istikrar vermek için şuurulu bir surette şehrin sosyal müesseseleri bu mıntakalara sokulmuştur. Bir taraftan sıhhi şartları haiz evler, apartımanlar, geniş, temiz caddeler ve bahçeler inşa edilirken, diğer taraftan da çocuk kulüpleri, oyun yerleri, mektepler, büyükler için kulüp ve dersaneler açılmıştır. Fakat bütün bu teşebbüsler mevziî, dar mikyasta olduğundan bu muazzam sosyal meseleyi halledememiştir. Meseleyi daha esaslı ve plânlı bir tarzda ele almak lâzım geliyor. Şehir plancılığı, şehrin sosyal hayatını da içine almak mecburiyetindedir.

(1) *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi sosyoloji semineri talebeleri şimdi Ankaranın sosyal mıntakalarını gösterir bir harita hazırlıyorlar.*

(2) *İş bulmak için şehre hicret eden fakir zümrenin neden “inhitat mıntakası”nda toplandığını geçen makalemde anlatmışım.*